

Joanna Poczta

Wiejska turystyka kulturowa zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju

Turystyka Kulturowa nr 4, 21-35

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Poczta, AWF w Poznaniu

Wiejska turystyka kulturowa zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju

Słowa kluczowe: turystyka wiejska, agroturystyka, wiejska turystyka kulturowa, zrównoważony rozwój turystyki

Streszczenie

W ostatnich latach zarysował się stopniowy zwrot ku naturze i kulturze, a konkretnie ku dziedzictwu kulturowemu. Jednym z jego wyrazów jest idea rozwoju zrównoważonego, która została zdefiniowana w latach 1980. Znalazła ona swoje odzwierciedlenie także na gruncie turystyki kulturowej. Artykuł prezentuje rozważania dotyczące wzajemnych relacji między wiejską turystyką kulturową a koncepcją zrównoważonego rozwoju. Jego celem jest analiza płaszczyzn spójności między wiejską turystyką kulturową a zrównoważonym rozwojem turystyki na obszarach wiejskich, a także określenie roli turystyki zgodnej z paradygmatem rozwoju zrównoważonego w procesie kształtowania świadomości kulturowej mieszkańców terenów recepcyjnych i odwiedzających te tereny turystów. Główną metodą jest analiza literatury przedmiotu, która służy próbie wskazania konieczności prowadzenia dalszych badań.

„Istoty ludzkie stanowią centrum zainteresowania w procesie trwałego i zrównoważonego rozwoju. Mają prawo do zdrowego oraz twórczego życia w harmonii z przyrodą.”

Deklaracja z Rio, Preambuła, Zasada 1¹

Wstęp

Pośród rozmaitych sektorów gospodarki światowej rola turystyki jest bardzo duża. Jednakże, jak mało która dziedzina życia społeczno-gospodarczego, zależy ona w znacznym stopniu od atrakcyjności oraz stanu środowiska naturalnego [Basińska 2010, s. 185] i nierzadko dziedzictwa kulturowego. W ostatnich latach wzrosło także znaczenie turystyki alternatywnej, a turystyka wiejska doskonale wpisuje się w ten nurt. Kilkunastoletni okres funkcjonowania turystyki wiejskiej jako zorganizowanej formy wypoczynku na obszarach wiejskich, a zarazem pozarolniczej formy aktywności mieszkańców wsi, angażującej społeczności lokalne, wyzwała potrzebę dokonywania oceny jej rzeczywistych skutków w rozmaitych sferach życia i działalności na obszarach wiejskich [Sikorska-Wolak 2008, s. 11]. Dlatego celem prezentowanego artykułu jest analiza płaszczyzn spójności między wiejską turystyką kulturową a zrównoważonym rozwojem turystyki na obszarach wiejskich oraz określenie roli turystyki zgodnej z paradygmatem rozwoju zrównoważonego w procesie kształtowania świadomości kulturowej mieszkańców terenów recepcyjnych i odwiedzających te tereny turystów. Główną metodą jest analiza literatury przedmiotu, która służy próbie wskazania konieczności prowadzenia dalszych badań.

Problematyka turystyki wiejskiej stała się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Jest zjawiskiem wielowymiarowym i dynamicznym. Rozpatrywana jest bardzo często w kategorii rozwoju gospodarczego czy ekonomicznego wsi. Analizowane są także uwarunkowania jej rozwoju, ale należy pamiętać, że turystyka wiejska jest przede wszystkim zjawiskiem psychologicznym, społecznym, edukacyjnym, kulturowym oraz przestrzennym [Sikorska-Wolak 2008, s. 11]. Oczywiście jest fakt, że

¹ Internet: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html> (data dostępu: 23.03.2013).

turystyka wiejska i jej rozwój uzależnione są od atrakcyjności danej okolicy, jej dziedzictwa oraz kultury ludowej, wiejskich zajęć i życia na wsi. Magnesem przyciągającym turystów na obszary wiejskie bardzo często jest właśnie dziedzictwo kulturowe. Turystyka wiejska jest uprawiana przez turystów poszukujących wiejskiego spokoju. Jest ona daleka od głównego nurtu, od obszarów intensywnego uprawiania turystyki. Zaangażowani są w nią odwiedzający spragnieni wartościowej i autentycznej interakcji ze środowiskiem wiejskim i lokalną społecznością. Trzon turystyki wiejskiej stanowi społeczność lokalna oraz walory środowiska przyrodniczo-kulturowego [Jędrzyak 2010, s. 16, za: Maciąg, s. 83]².

Turystyka wiejska, agroturystyka, wiejska turystyka kulturowa – zakresy pojęć

Turystyka wiejska to taki rodzaj wypoczynku poza miejscem stałego zamieszkania, który odbywa się na obszarach wiejskich, jest dostosowany do istniejących tam warunków i racjonalnie wykorzystuje naturalne zasoby miejscowe [Dębniwska, Tkaczuk 1997, s. 17]. Turystyka wiejska jest aktywnością odbywającą się w środowisku o nieurbanizowanej zabudowie, tradycyjnych strukturach społecznych, atmosferze lokalności, małej skali zakwaterowania, osobistych kontaktach z gospodarzami i mieszkańcami terenów recepcyjnych; obejmuje formy aktywności o małej intensywności, nieingerujące znacznie w środowisko naturalne [Majewski 1998, s. 139]. Turystyka wiejska stanowi formę rekreacji odbywającej się na obszarze wsi w znaczeniu funkcjonalnym (prawdziwej wsi) i wykorzystującej jej specyficzne walory i zasoby, przez co wpływa dodatnio na rozwój wielofunkcyjny (zrównoważony) terenów wiejskich [Drzewiecki 2002, s. 26]. Nie każdy obszar wiejski ma predyspozycje do stania się miejscem docelowym turystyki [Łagowska, Michałowski 2007, s. 302]. W Polsce znaczna część terenów wiejskich uznana została za sprzyjającą rozwojowi turystyki wiejskiej, gdyż w większości jakość środowiska przyrodniczego jest wysoka, formy gospodarowania i użytkowania rolniczego przeważnie pozostają tradycyjne, a walory krajoznawcze, przyrodnicze oraz kulturowe zachowane w nienagannym stanie [Woźniak, Stec 2008, s. 24].

Podczas gdy na początku lat 1990. w Polsce rozpoczął się proces rozwoju agroturystyki, doszukiwano się również różnic w pojęciach *turystyka wiejska* i *agroturystyka*. Wielu autorów stosowało te nazwy zamiennie [Dąbrowska 1996, s. 17]. Z różnych względów (administracyjno-prawnych, dydaktycznych, naukowych) konieczne okazało się wyodrębnienie różnic pomiędzy nimi. Uznano także za istotne wyodrębnienie terminu *wiejskiej turystyki kulturowej*.

Turystyka wiejska obejmująca całokształt gospodarki turystycznej na terenach wiejskich i związana z wiejską przestrzenią rekreacyjną jest pojęciem szerokim [Wiatrak 2003, ss. 9-18]. Pojęcie agroturystyka natomiast zdecydowanie się zawęża. Przede wszystkim ogranicza się do terenów rolniczych (wieś „prawdziwa”) i pomija tereny, które są wiejskie tylko w pojęciu administracyjnym [Raszka, Woźniak 2008, s. 231]. Ponadto, jest formą turystyki wiejskiej ściśle związaną z rolnictwem i z funkcjonującym gospodarstwem rolnym [Medlik 1995, s. 209]. Natomiast podkreślając walory agroturystyki, wymienia się takie jej cechy, jak: bezpośredni, codzienny kontakt z życiem ludzi na wsi, możliwości współdziałania w pracach w gospodarstwie, specyficzną domową atmosferę, wspólne posiłki z gospodarzami, czasami wspólną pracę lub jej obserwowanie, bezpośredni kontakt z przyrodą, różne formy rekreacji, w tym uczestnictwo w wiejskich imprezach kulturalno-rozrywkowych [Majewski 1998, ss. 139-141]. Agroturystyka polega więc na organizacji pobytu turystów przez rodzinę rolniczą we własnym gospodarstwie rolnym [Wiatrak 2003, s. 19] z wykorzystaniem zasobów gospodarstwa rolnego oraz zasobów przyrodniczych, kulturowych i infrastrukturalnych wsi i regionu [Balińska, Sikorska-Wolak 2001, s. 20]. Jest częścią

² Mówiąc o środowisku przyrodniczo-kulturowym ma się z reguły na myśli regiony raczej rolnicze, o tzw. zdrowym klimacie, bez zanieczyszczeń przemysłowych, pielęgnujące własną historię i tradycję kulturową, z minimum infrastruktury lokalnej [Jędrzyak 2010, s. 16, za: Maciąg s. 83].

turystyki wiejskiej, której ofertą jest pobyt w gospodarstwie (zakwaterowanie), który może być połączony (zależnie od warunków) z całodziennym wyżywieniem lub możliwością zakupu świeżych produktów z gospodarstwa do samodzielnego przyrządzania posiłków. Istota agroturystyki opiera się na wzajemnych relacjach zachodzących między przyjeżdżającym turystą, istniejącą przyrodą i żyjącym z nią w swoistej zgodzie właścicielem gospodarstwa agroturystycznego [Poczta 2012, s. 33].

W pracy opublikowanej w 2011 r. na łamach czasopisma naukowego „Turystyka Kulturowa” przez W.I. Cynarskiego i J. Słupeckiego, autorzy dokonali analizy polskiej literatury naukowej z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki oceniając jednocześnie stan eksplikacji tej dziedziny oraz jej kontekst kulturowy. Uznali oni, że jeżeli agroturystyka jest składową turystyki obszarów wiejskich, to analogicznie dotyczy to realizowanej na tych obszarach turystyki kulturowej. Będąca szczególną agroturystyczną atrakcją kultura ludowa, a więc kuchnia, muzyka i taniec, rzemiosło i lokalna sztuka, jest coraz bardziej skomercjalizowana. Turystyka, jako społeczno-kulturowy fenomen, wpływa dodatnio na proces komercjalizacji kultury, w tym także kultury ludowej. Nie można jednak wykluczyć znaczenia bezinteresownego kultywowania dziedzictwa kulturowego dla jego wartości autotelicznych i dla realizacji potrzeb samorealizacyjnych (w rozumieniu psychologii humanistycznej) [Cynarski, Słupecki 2011, ss. 25-29]. Autorzy uważają także, że tematyka badań turystyki kulturowej w agroturystyce dotyczy najczęściej samych przejawów kultury (jako atrakcji kulturowych), poszczególnych rodzajów walorów kulturowych, związków jakie zachodzą między tą postacią turystyki a innymi jej rodzajami – ekoturystyką, enoturystyką, turystyką zrównoważoną, turystyką kulinarną, formami aktywnymi (jak np. turystyka i rekreacja konna) [Cynarski, Słupecki 2011, ss. 25-29]. Natomiast zapewnienie gościom możliwości udziału w tradycyjnym wiejskim życiu danego regionu, poznanie obyczajów, systemów wartości ludzi, szansa powrotu do natury i odkrywania tradycji – to wszystko także zapewnia wiejska turystyka kulturowa. Turysta odwiedzający wieś to zazwyczaj człowiek zainteresowany dawnymi obyczajami, który pragnie zobaczyć jak najwięcej, posłuchać wspomnień o dawnych czasach, a nawet nauczyć się czegoś od gospodarzy [Jędrzyński 2008, s. 99]. Obserwowane wzmożone zainteresowanie obszarami wiejskimi wśród turystów jest powodowane chęcią kultywowania przez społeczeństwo tradycji regionalnych, narodowych, pozwalających zachować tożsamość narodową czy etnograficzną, tak ważną we współczesnym świecie [Cynarski, Słupecki 2001, s. 25, za: Zakrzewska 2011]. Okazuje się, że mieszkańcy miast chcą wypoczywać na wsi, poznać pracę w gospodarstwie, a nawet w niej uczestniczyć. Interesuje ich miejscowy folklor, legendy, architektura i zabytki. Chcą poznawać okolicę korzystając ze szlaków pieszych i rowerowych czy jazdy konnej. Zaopatrują się w wyroby lokalnego rzemiosła i produkty pochodzące od gospodarzy [*Każde miejsce opowiada swoją historię*, 2001, s. 52]. Takie osoby stają się zatem uczestnikami wiejskiej turystyki kulturowej lub turystyki kulturowej obszarów wiejskich, dla których głównym celem jest miejsce lub obszar mało zurbanizowany, a pierwszorzędym motywem jej podjęcia jest chęć zapoznania się z żywą kulturą lub relikami dawnej kultury tego miejsca lub obszaru [Mikos v. Rohrscheidt 2008, s. 56].

Bogactwem wsi polskiej, oprócz ziemi i ludzi jej wiernych, są kultura i tradycje, ukształtowane przez stulecia, od kiedy Polska pojawiła się na mapie Europy, korzeniami sięgające czasów jeszcze wcześniejszych, pradziejowych. Burzliwe losy naszego kraju spowodowały, że wiele wartości tego dziedzictwa utraciliśmy, inne można jeszcze uratować jednocześnie tworząc ofertę turystyki opartej na dziedzictwie kulturowym [*Każde miejsce opowiada swoją historię*, 2001, s. 7]. Liczne przemiany w rolnictwie spowodowały, że mieszkańcy wsi zaczęli szukać nowych źródeł dochodu poza działalnością rolniczą. Alternatywą, z której chętnie korzystali była turystyka wiejska i agroturystyka. Wieś stała się zatem miejscem wypoczynku i rekreacji. Coraz więcej gospodarstw przystosowuje swoje siedliska dla celów turystyki wiejskiej i agroturystyki. Źródłem inspiracji przy tworzeniu

wyjątkowych propozycji dla turystów bardzo często jest kultura ludowa, która w obrębie naszego kraju jest niezwykle zróżnicowana. Każdy region poszczycić się może swoistą gwarą, strojem, muzyką, charakterystycznymi dla danej społeczności zawodami, twórczością czy architekturą [Radziejewicz 2012, dok. elektr.]. Ważne jest, aby proces przemian nie naruszył tego co najcenniejsze – tradycji, ale czerpał z niej i twórczo ją przekształcał [Każde miejsce opowiada swoją historię, 2001, s. 42]. Turystyczny rozwój wsi powinien zakładać ochronę jej krajobrazu kulturowego. Model agroturystyczny wyrasta z tradycji wsi, kształtując jej elementy dla nowych funkcji turystycznych. Tworzenie produktów turystycznych w oparciu o dawną kulturę ludową może doprowadzić do jej ocalenia bądź ponownego zaistnienia w środowisku wiejskim, w świadomości mieszkańców oraz lokalnych władz. Zwłaszcza, że dziedzictwo będące przedmiotem zainteresowania turystów obejmuje [Buczkowska 2008, s. 56]: styl budownictwa mieszkalnego, zabytki architektury (sakralnej, przemysłowej, gospodarczej), miejsca pamięci, elementy twórczości ludowej (sztuka, rzemiosło, muzyka, taniec), kuchnię regionalną, tradycję, obrzędy, gwarę, biografie działaczy lokalnych, imprezy lokalne o rozmaitej tematyce.

Spoleczno-kulturowe implikacje zrównoważonego rozwoju turystyki

Koncepcja rozwoju zrównoważonego³ (sustainable development) pojawiła się na gruncie badań tendencji rozwojowych i formułowania ostrzeżeń przed globalnymi konsekwencjami rozwoju cywilizacji, a w szczególności wzrostu gospodarczego [Niezgoda 2008, ss. 75-76]. Społeczny i ponadekologiczny wymiar zagadnienia uwzględniony został w jednym z najważniejszych polskich dokumentów państwowych. W *Ustawie z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*, rozwój zrównoważony określany jest jako: „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń” [Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo Ochrony Środowiska* Dz.U.Nr.62, Art.2, pkt.50.].

W debacie na temat zrównoważenia, która pod koniec lat siedemdziesiątych przybrała międzynarodowy charakter, od początku dominował wątek ekologiczny, wsparty na powstających światowych ruchach społecznych na rzecz środowiska i modelu „zielonej konsumpcji”. W 1992 r. na Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych *Środowisko i Rozwój* w Rio de Janeiro, która zapisała się na kartach historii jako „Szczyt Ziemi”, pojawiła się próba stworzenia globalnej strategii zrównoważonego rozwoju. Dokumenty z Rio jednoznacznie określiły turystykę jako sektor gospodarki dysponujący znacznym potencjałem do wprowadzenia strategii zrównoważonego rozwoju. Przyjęta wówczas *Deklaracja na rzecz Ochrony Środowiska Naturalnego i Rozwoju (Rio Declaration on Environment and Development)* zawierała proekologiczne zasady odnoszące się także do przemysłu turystycznego. Tworzyły one ekonomiczne bodźce do ochrony bezcennych dóbr naturalnych i kulturowych [Kazimierzczak 2009, ss. 9-20, za: Bohdanowicz 2005, s. 154]. Przyjęto wtedy

³ Pojęcie „zrównoważony rozwój” – (sustainable development) – zostało zdefiniowane w raporcie *Nasza wspólna przyszłość* w 1987 r., opracowanym przez Światową Komisję Środowiska i Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych jako proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom. Wyodrębniono trzy główne obszary, na których należy skoncentrować się przy planowaniu skutecznej strategii osiągnięcia zrównoważonego rozwoju: ochrona środowiska i racjonalna gospodarka zasobami naturalnymi (m.in. ograniczanie zanieczyszczenia środowiska, ochrona zagrożonych wyginieciem gatunków zwierząt i roślin, promocja odnawialnych źródeł energii), wzrost gospodarczy i sprawiedliwy podział korzyści z niego wynikających (m.in. ułatwienie dostępu do rynków dla państw rozwijających się, finansowanie rozwoju, zmiana nieracjonalnych wzorców konsumpcji i produkcji) oraz rozwój społeczny (m.in. walka z ubóstwem, dostęp do edukacji, ochrony zdrowia).

globalny program działań na XXI w. zwany *Agendą 21*. Zadeklarowano wówczas nowe podejście do polityki gospodarczej świata zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju [*Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992, *Szczyt Ziemi*, Wyd. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 1993, s. 96].

Postępująca ewolucja wiedzy dotycząca rozwoju zrównoważonego, stała się podstawowym paradygmatem rozwoju, doprowadziła do analizy związków procesów rozwoju z turystyką jako dziedziną gospodarki. Pojawiła się koncepcja turystyki zrównoważonej jako wynik badania powiązań pomiędzy turystyką, środowiskiem i rozwojem [Niezgoda 2012, ss. 112-121]. Pojęcie turystyki zrównoważonej (przyjaznej środowisku) nawiązuje więc bezpośrednio do idei rozwoju zrównoważonego. Turystyka zrównoważona (sustainable tourism) to każda forma rozwoju turystycznego, zarządzania i aktywności turystycznej, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną i ekonomiczną integralność terenów, a także zachowuje dla przyszłych pokoleń w niezmienionym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów [Zaręba 2008, s. 5]. To także taki rodzaj turystyki, który aktywnie przyczynia się do ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, angażuje lokalne społeczności w planowanie i rozwój, przyczyniając się do ich dobrobytu oraz jest skierowany do turystów indywidualnych i podróżujących w małych grupach. Ponadto, według Światowej Rady Podróży i Turystyki (World Travel and Tourism Council, WTTC) jest to tzw. nowa turystyka, która opiera się na partnerstwie sektora prywatnego i publicznego oraz koncentruje się na korzyściach nie tylko dla turystów, ale też lokalnych społeczności, jej celem jest poszanowanie środowiska przyrodniczego, społecznego i kulturowego [Zaręba 2006, ss. 44-47]. Ogólne zasady zrównoważonego rozwoju turystyki opracowały w 1995 r. dwie największe międzynarodowe organizacje turystyczne: Światowa Rada Podróży i Turystyki (WTTC) oraz Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) wspólnie z Radą Ziemi (Earth Council) pod nazwą *Agenda 21 dla Podróży i Gospodarki Turystycznej (Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry)* [Zaręba 2008, ss. 5-6]. Niektóre z zasad zawartych w *Agendzie 21* [za: Szwejcarzewski 2008, dok. elektr.] wskazują, że:

- Turystyka powinna kreować otwartość i tolerancję poprzez zbliżanie ludzi różnych ras i narodowości, a także poprzez przyjęcie roli edukacyjnej.
- Rozwój turystyki nie może nadużywać zasobów przyrody. Musi szanować i rozumieć kruchą równowagę ekosystemu.
- Turystyka powinna przyczyniać się do ochrony rdzennej kultury i tradycji. Powinna wzbudzać w turystach oraz organizatorach świadomość zjawisk zachodzących w otoczeniu.
- Ludność miejscowa powinna brać czynny udział w kreowaniu turystyki, a także czerpać z niej korzyści ekonomiczne.
- Organizacja turystyki powinna sprzyjać oszczędności energii elektrycznej, wody oraz wtórnemu przetwarzaniu surowców. Pracownicy, mieszkańcy i turyści powinni być zachęceni do zachowań proekologicznych.

Te alternatywne projekty względem turystyki są w głównej mierze reakcją na powszechną masowość i komercjalizację turystyki współczesnej, w której wygoda i chęć zaspokojenia często niewybrednych potrzeb turysty, prowadzi do naruszenia równowagi społecznej, kulturowej, ekonomicznej i ekologicznej regionu odwiedzanego [Basińska 2010, s. 190, za: Krzymieniewska 2007]. Dlatego też, od przełomu XX i XXI w. wręcz oczywistym stało się uwzględnianie turystyki zrównoważonej w międzynarodowych, krajowych czy lokalnych strategiach, deklaracjach i planach miejscowych. Założenia turystyki przyjaznej dla środowiska są włączane do kluczowych programów i dokumentów wyznaczających kierunek ochrony środowiska na świecie i w Europie, takich jak: Konwencja na Rzecz Bioróżnorodności w Programie Narodów Zjednoczonych na rzecz Ochrony Środowiska (UNEP), Plany Unii Europejskiej na rzecz Ochrony Środowiska (EU Environmental Action

Program), Strategia Zrównoważonego Rozwoju dla Unii Europejskiej *Zrównoważona Europa dla lepszego świata* etc. Przełomowym wydarzeniem był rok 2002, ogłoszony Międzynarodowym Rokiem Ekoturystyki przez UNEP i Światową Organizację Turystyki (UNWTO). Podczas międzynarodowej konferencji w mieście Quebec w Kanadzie sformułowano Deklarację o Ekoturystyce z Quebecu (Quebec Declaration on Ecotourism, 2002) [Zaręba 2008, ss. 6-8].

Nie da się jednak ukryć rozdźwięku (o ile nie przepaści) między liczbą dyrektyw, ich postulatów, strategii poświęconych zrównoważonemu rozwojowi a efektami praktycznych wdrożeń [Kazimierczak 2009, s. 9]. M. Kazimierczak [2009, s. 10] uważa, iż toczona z różnym nasileniem dyskusja nad „wzorem” zrównoważenia w jego trzech kluczowych obszarach: ekologicznym, ekonomicznym i społecznym odniesionych do obszaru turystyki w sposób niedostateczny porusza jego etyczny i kulturowy aspekt. Zrównoważony rozwój opiera się także na etycznej zasadzie, którą lapidarnie można wyrazić słowami: „nie powinniśmy żyć kosztem innych i przyszłych generacji”. Chodzi więc o uzasadnienie zrównoważenia jako wartości: rozwoju, który uznajemy za „dobry”, a przez to i wart realizacji. Niedocenianie roli etyki w procesie uzdrawiania kondycji współczesnej formy turystyki masowej ma źródło w braku wiary w skuteczność etycznych apeli, odwołujących się do zachowań moralnych, z reguły przegrywających z tzw. realiami życia. Nastawienie proetyczne stwarza przesłankę rozwoju turystyki zrównoważonej, także w jej aspekcie społeczno-kulturowym. Autor podkreśla, że to właśnie ten kontekst wszystkich przedsięwzięć rozwojowych, którym podlega turystyka dążąca do zrównoważenia, nie powinien schodzić z pola uwagi kreatorów polityki turystycznej wszystkich szczebli [Kazimierczak 2009, s. 10]. W koncepcji zrównoważonego rozwoju w turystyce, która obejmuje aspekt ekonomiczny, ekologiczny i społeczno-kulturowy, w istocie chodzi o to, aby turystyka na dłuższą metę stała się ekonomicznie opłacalna (dla społeczności przyjmującej), ekologicznie neutralna i społecznie sprawiedliwa. Owe trzy „filary zrównoważenia” wiążą w spójną całość gospodarkę turystyczną, uczestników turystyki (turystów i społeczność przyjmującą turystów) oraz destynacje, do których turyści się udają. Wymienione aspekty zrównoważonego rozwoju turystyki powinny być traktowane równoważnie, gdyż jedynie ich rozsądne połączenie ma szansę zaowocować powstaniem i rozwojem zrównoważonej turystyki [Kazimierczak 2009, s. 14].

Turystyka zgodna z paradygmatem rozwoju zrównoważonego może stać się ważnym elementem wpływającym na ochronę dziedzictwa kulturowego społeczności wiejskich. Poszczególne elementy tego dziedzictwa, zarówno duchowe jak i materialne mogą stać się ważnym czynnikiem rozwoju lokalnego oraz wzrostu dobrobytu miejscowych społeczności. Turystyka zrównoważona oparta jest bowiem na świadomym podróżowaniu, wymaga dużego zaangażowania ze strony uczestników oraz sporej wiedzy. Podnoszenie poziomu świadomości w trakcie podróży ma niezwykle ważny wpływ na sposób postrzegania świata i siebie, a tym samym na przyszłe kierunki zmian. Zatem, świadomi turyści będą dążyć do minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko [Basińska 2010, s. 191]. Swoją postawą proekologiczną będą zachęcać innych turystów, organizatorów oraz społeczności lokalne do zmiany stylu życia oraz ukazania mieszkańcom wsi wartości wiejskiego dziedzictwa. W konsekwencji nie ma „zrównoważonego rozwoju” bez zmiany świadomości, a co za tym idzie przeobrażeń relacji w obszarze pracy, typów organizacji, edukacji czy wychowania. Cele turystyki zrównoważonej w sferze społecznej wymagają uwzględnienia i wzmacniania integralności społeczności lokalnej z jej dziedzictwem. Istotą jest dostrzeżenie i wydobywanie różnych elementów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz relacji zachodzących pomiędzy nimi. Takie wieloaspektowe traktowanie dziedzictwa i ukazywanie go w całej jego różnorodności nosi nazwę interpretacji dziedzictwa, która, jako osobna dziedzina, została wyodrębniona przez United States National Park Service. Interpretacja dziedzictwa „polega na ukazaniu odwiedzającym nieco piękna i cudowności, inspiracji i

duchowego znaczenia, ukrytego poza tym, co mogą oni poznać za pomocą swoich zmysłów”, jest to dzielenie się entuzjazmem do miejsc i przedmiotów, które są ważne dla określonej społeczności [Kazior 2008, ss. 11-12].

Interpretacja dziedzictwa ma służyć ukazywaniu odwiedzającym szczególnych cech dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego danej miejscowości czy regionu. Dzięki takiemu podejściu rezultaty badań naukowych są „przekładane” na język, który sprawia, że obcowanie z dziedzictwem jest przyjemnością dla szerokiej publiczności i równocześnie spełnia wymogi równowagi ekologicznej, ekonomicznej i społecznej. Celem interpretacji nie jest nauka, ale zmiana nastawienia i zachowania, inspiracja i motywacja, uczynienie z informacji sensownego i pasjonującego przekazu. Interpretacja jest zatem sztuką opowiadania historii, rozumianej jako zbiór wybranych faktów i doświadczeń, które, oddziałują na wrażliwość odbiorcy i jego rozumienie miejscowej społeczności. Istotne jest to, że interpretacja dziedzictwa łączy zrównoważony rozwój z podnoszeniem jakości obszarów turystycznych, zwiększaniem świadomości, edukacją ekologiczną i komunikacją międzykulturową przy wykorzystaniu wiedzy praktycznej, teoretycznej, jak również wiedzy lokalnej przekazywanej z pokolenia na pokolenie [Kazior 2008, s. 12].

Świadomość bogactwa i różnorodności polskiego dziedzictwa wiejskiego to podstawa umacniania poczucia tożsamości mieszkańców wsi i małych miasteczek, to powód do zadowolenia i dumy z miejsca, w którym się żyje, to także wkład Polski w europejską kulturę i gospodarkę, to gwarancja zachowania naszej tożsamości i regionalnej różnorodności w Europie. Przemysłany i systematyczny rozwój wiejskiej turystyki kulturowej zgodnej z paradygmatem zrównoważonego rozwoju oznacza prawidłową realizację niezbędnych, ale także oczekiwanych zmian na wsi, a przede wszystkim w stylu życia jej mieszkańców i odwiedzających ją turystów. Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi, które w bezpośredni sposób wiąże się z realizacją turystyki wiejskiej zgodnej z paradygmatem zrównoważonego rozwoju ma znaczenie dla uświadomienia mieszkańcom tych obszarów jakie owe dziedzictwo niesie ze sobą wartości, jak należy je chronić, jak można je wykorzystać. Dla turystów kulturowych wybierających tereny wiejskie znaczenie ma zarówno dziedzictwo materialne jak i duchowe, które są ze sobą ściśle powiązane. Zarówno krajobraz, architektura, sposób gospodarowania, lokalna wytwórczość (dziedzictwo materialne), jak i obyczaje, życie wspólnot wiejskich, język, folklor, muzyka (dziedzictwo duchowe) mogą stanowić dla nich znaczącą atrakcję turystyczną. Dziedzictwo materialne jest ściśle związane ze świadomością duchową, jest jej materialnym wyrazem, a tożsamość wiejską kształtują stały kontakt z naturą, krajobrazem oraz warunki życia codziennego.

J. Majewski i B. Lane [2001, s. 15] za zrównoważony rozwój uważają taki, „który potrafi także sprostać współczesnym potrzebom oraz jest zgodny z potrzebami przyszłych pokoleń”. Autorzy wymieniają także cztery podstawowe zasady, na których opiera się idea zrównoważonego rozwoju: planowanie kompleksowe; zachowanie podstawowych procesów ekologicznych; ochrona dziedzictwa kulturowego i bioróżnorodności; rozwój według koncepcji długoterminowych, tak aby podejmowane działania nie prowadziły do wyczerpania zasobów naturalnych. Natomiast przekonanie Jonasa [1996, za: Kazimierczak 2010, s. 15], że „nasza odpowiedzialność sięga dalej niż nasze życie”, odnosi się do generacji następujących po nas, i jak twierdzi M. Kazimierczak [2010, s. 15], dotyka sedna idei zrównoważonego rozwoju.

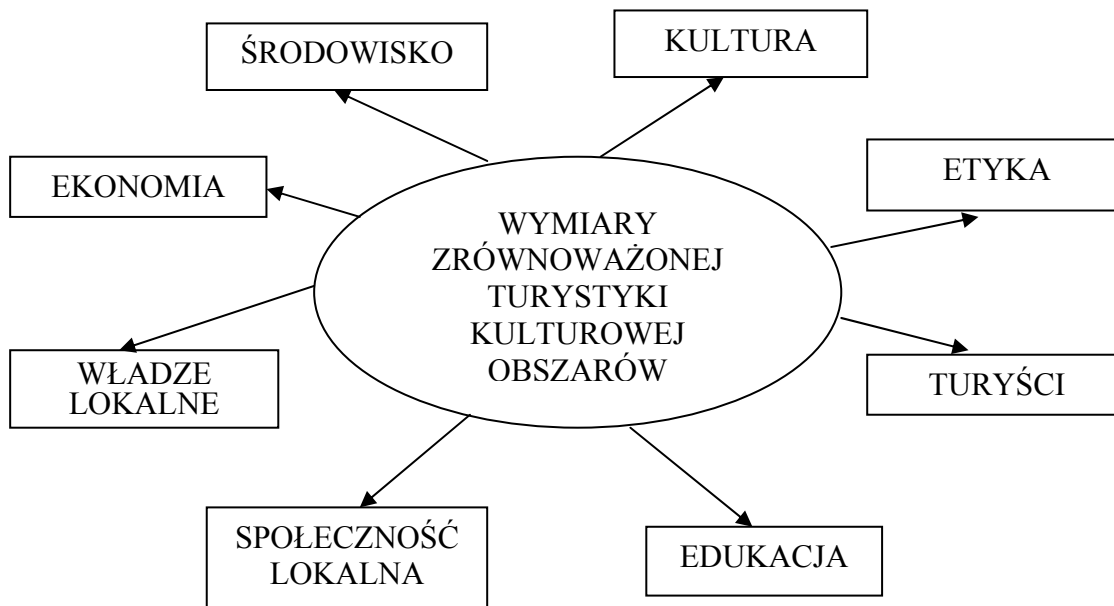
Płaszczyzny spójności między wiejską turystką kulturową a ideą zrównoważonego rozwoju

Ujęcie turystyki wiejskiej w wymiarze społeczno-kulturowych interakcji ujawnia i uzmysławia jej kreatywne pokłady i znaczenie wykraczające poza funkcje zaspokajania potrzeby wypoczynku i zabawy [Kazimierczak 2010, s. 16]. Rodzi pytania o granice pojemności i wytrzymałości także środowiska wiejskiego: przyrodniczego, kulturowego,

wybiranych również ze względu na jego właściwości edukacyjne czy też estetyczne doznania [Kazimierczak 2008, s. 354]. Turystyka podejmowana na obszarach wiejskich, jako kulturowa praktyka, ma coraz większy wpływ na postawy i wartości obecne w życiu coraz liczniejszych grup społecznych. W codziennych turystycznych relacjach dochodzi do zderzenia wielorakich motywów turystycznej aktywności, którym towarzyszą, jeśli rzecz rozważać wedle demograficzno-społecznych i specyficzno-środowiskowych wskaźników, zmiany w przyjmowanych wartościach [Kazimierczak 2010, s. 16].

Turystyka wiejska, a szczególnie turystyka dziedzictwa kulturowego, jest zjawiskiem wielowymiarowym, przejawiającym się w wielu aspektach życia jej uczestników i organizatorów, w wielu płaszczyznach życia mieszkańców terenów recepcyjnych oraz odwiedzających ich turystów. Działa to na zasadzie interakcji, jest relacją przyczynowo-skutkową. Jej zrównoważony rozwój powoduje, że wspomniane wymiary zazębiają się ze sobą tworząc jedną zorganizowaną całość (ryc. 1). W tej strategii zrównoważenia chodzi o koordynację działań zawierających się w tych płaszczyznach w celu osiągnięcia pewnego konsensusu wyróżniającego się zgodnością z podstawowymi wolnościami i cechującego się dużą akceptacją rozwoju zrównoważenia w ekologicznym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturowym wymiarze tego rodzaju turystyki [Kazimierczak 2010, ss. 14-21]. Proces rozwoju zrównoważonego powinien zarówno zabezpieczać istniejące walory naturalne przed niekontrolowaną eksploatacją, walory kultury i sztuki ludowej, ale również prowadzić do wzrostu dobrobytu społeczno-ekonomicznego mieszkańców [Niezgoda 2012, s. 112].

Ryc. 1. Wielowymiarowość wiejskiej turystyki kulturowej

Źródło: opracowanie własne

Środowisko wiejskie, w myśl idei zrównoważonego rozwoju, może stać się w coraz większym stopniu rezultatem działalności jego mieszkańców. Turystyka stwarza rolnikom nowe możliwości rozwoju poprzez wprowadzenie innowacyjnych form działalności gospodarczej, szczególnie w rejonach słabo rozwiniętych [Radziejewicz 2012, dok. elektr.]. Budują oni domy i drogi, uprawiają ziemię, wykorzystują dla swych potrzeb walory naturalne. Kształtują też zwyczaje i wzory zachowań oparte na tradycjach i wartościach kulturowych. To całe środowisko, tak przyrodnicze jak i kulturowe, które tworzą, wpływa na nich samych, ich mentalność i zachowania, na sposób pracy i dalszy rozwój całego społeczeństwa obszarów wiejskich. Ta wzajemna zależność jest kluczowa dla zrozumienia

znaczenia środowiska wiejskiego, na które składają się tak różne, lecz wzajemnie powiązane elementy, jak: krajobraz, architektura, sposoby gospodarowania, sprzęty i wyroby, sztuka i tradycja [Kaźde miejsce opowiada swoją historię, 2001, s. 5].

Społeczność lokalna stanowi kapitał, który w każdej dziedzinie usługowej, w tym turystyce, odgrywa podstawową rolę [Niezgoda 2008, s. 90]. Te zależności nie są jednak stałe. Społeczeństwo się rozwija. Rozwija się gospodarka. Powstają nowe potrzeby i nowe możliwości ich zaspakajania. Przestrzeń i środowisko wiejskie także się zmienia, i zmienia się ocena jego wartości, zarówno w umysłach jego mieszkańców, jak i turystów. Powstaje więc niebezpieczeństwo zachwiania harmonii między ich potrzebami i otoczeniem. Im szybszy rozwój, tym niebezpieczeństwo jest większe. Pod presją chwilowych potrzeb i aspiracji, przekształcamy i odrzucamy to, co powinno pozostać trwałym elementem naszej kultury, i czego w przyszłości często żałujemy. Ale jest oczywiste, że w imię zachowania tradycji nie można zatrzymać rozwoju gospodarczego, przekształceń techniki czy zaspakajania stale rosnących potrzeb społeczeństwa. Trzeba więc znaleźć harmonię między tymi różnymi i często sprzecznymi wymaganiami [Kaźde miejsce opowiada swoją historię, 2001, s. 5].

Rozwój zrównoważony – harmonijnie zintegrowany – powinien ujawniać się nie tylko w zachowaniu niezbędnej równowagi między sferą gospodarczą, społeczną, przyrodniczą [Sikora, Wartecka-Ważyńska 2013, s. 26], ale także między takimi obszarami jak jego etyczny, kulturowy czy edukacyjny wymiar. Koncepcja wiejskiej turystyki zrównoważonej, oparta na ustalonym porządku (ładzie), obejmować powinna harmonię między potrzebami turystów, społeczności lokalnej, środowiskiem naturalnym, warunkami ekonomicznymi [Sikora, Wartecka-Ważyńska 2013, ss. 26-27], ochroną dóbr kultury oraz działaniami lokalnych władz (tab. 1).

Tab. 1. Zrównoważona turystyka kulturowa obszarów wiejskich – płaszczyzny spójności

ZRÓWNOWAŻONA TURYSTYKA KULTUROWA OBSZARÓW WIEJSKICH – PŁASZCZYZNY SPÓJNOŚCI	
WYMIARY	PRZEJAWY ZRÓWNOWAŻENIA
ŚRODOWISKO	<ul style="list-style-type: none"> - zarządzanie walorami przyrody w trosce o ich zachowanie - ochrona różnorodności biologicznej i jej racjonalne wykorzystanie - eliminowanie skoncentrowanego ruchu turystycznego na małym obszarze (określanie chłonności turystycznej) - ochrona obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego - ograniczanie ilości odpadów, nadmiernego zużycia energii i wody
KULTURA	<ul style="list-style-type: none"> - szacunek dla dziedzictwa lokalnego i kultury regionu - zachowanie rdzennej kultury społeczności lokalnej - kultywowanie regionalnych tradycji i obyczajów - ochrona zabytków - tworzenie oferty autentycznej turystyki kulturowej niesprowadzającej kultury miejscowej do roli towaru - poszanowanie unikatowych cech kultury i dziedzictwa obszaru, folkloru i wytworu lokalnych produktów - przygotowanie oferty turystyki „kameralnej” kulturowej - rozwój kultury regionalnej, sztuki ludowej i rękodzieła
EDUKACJA	<ul style="list-style-type: none"> - edukacja kulturowa i przyrodnicza - zmiana stosunku do własnej kultury - konieczność poszerzania wiedzy historycznej, kulturowej oraz przyrodniczej związana z rozwojem turystyki - edukacja ekologiczna społeczności lokalnej, wzrost świadomości ekologicznej - zmiana postaw, wzrost tolerancji
WŁADZE LOKALNE	<ul style="list-style-type: none"> - właściwe, zaplanowane i kontrolowane zarządzanie ruchem turystycznym, planowanie i nadzór nad ruchem turystycznym na obszarach przeznaczonych na rozwój funkcji turystycznej w lokalnych planach - objęcie ochroną obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego

	<ul style="list-style-type: none"> - objęcie szczególną ochroną dziedzictwa kulturowego mieszkańców - wspieranie lokalnej działalności, rozwój inicjatyw lokalnych - wytyczanie tras turystycznych, obsługa ruchu turystycznego - organizacja i wspieranie imprez o charakterze lokalnym z włączeniem elementów sztuki, kultury, historii - wzrost inwestycji, poprawa infrastruktury technicznej i społecznej gmin - podnoszenie estetyki wsi - stymulowanie społeczności lokalnych do zachowań proekologicznych
EKONOMIA	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie powrotu „dawnych” zawodów - wspieranie rzemiosła - promowanie wykorzystania i sprzedaży lokalnych produktów żywnościowych - wytwarzanie tzw. „eko-produktów”, np. ekożywności - uzyskiwanie dochodów z działalności pozarolniczej - tworzenie nowych miejsc pracy w turystyce oraz w usługach towarzyszących turystyce (handel, transport, usługi bytowe, społeczne) - rozwój przedsiębiorczości - ogólna poprawa sytuacji finansowej mieszkańców - ograniczanie migracji ze wsi do miast
SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA	<ul style="list-style-type: none"> - stymulowanie do zachowań proekologicznych - budowanie tożsamości kulturowej - szacunek do społecznej różnorodności regionu - rozumienie, że rozwój turystyki w sposób zrównoważony chroni a nie niszczy różnorodność kulturową i społeczność lokalną - rozwój form turystyki chroniących społeczność lokalną, jakość i styl życia - rozwój turystyki sprzyjającej atmosferze wzajemnego szacunku, tj. mieszkańcy – turyści, turyści – mieszkańcy - wzrost tolerancji, akceptacja odmienności, zmiana postaw - kontakt z innymi wzorcami kulturowymi, rozwój osobowy mieszkańców wsi
TURYŚCI	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość nawiązywania osobistych kontaktów z mieszkańcami terenów recepcyjnych - doświadczenie gościnności - wzrost świadomości ekologicznej - propagowanie zdrowego stylu życia w harmonii z przyrodą - kontakt z innymi wzorcami kulturowymi, rozwój osobowy mieszkańców miast
ETYKA	<ul style="list-style-type: none"> - ochrona zasobów przyrodniczych, społecznych i kulturowych odwołująca się do dobra przyszłych pokoleń - poczucie współodpowiedzialności wszystkich podmiotów (mieszkańców, turystów, lokalnych władz) za ochronę autentyczności dziedzictwa kulturowego regionów - zachowanie trwałej równowagi w sposobie życia, w kontakcie z innymi jednostkami oraz środowiskiem przyrodniczo-kulturowym - zwiększenie odpowiedzialności za dobro wspólne jakim jest środowisko przyrodniczo-kulturowe - urzeczywistnianie idei sprawiedliwości społecznej i społecznej solidarności - ochrona i wsparcie kultury, tożsamości narodowej, estetyki krajobrazu - wolny dostęp do naturalnych i społecznych bogactw regionu - poprawa jakości życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jędrzyak T. *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa 2008; Jędrzyak T. *Wiejska turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa 2010; Kazimierczak M. *Etyczny wymiar zrównoważenia w turystyce kulturowej ery ponowoczesnej*, [w:] M. Kazimierczak (red.), *W kręgu humanistycznej refleksji nad turystyką kulturową*, Wyd. AWF w Poznaniu, Poznań 2008; Kazimierczak M., *Turystyka zrównoważona synonimem turystyki zorientowanej etycznie*, *Studia Periegetica, Zeszyt 3*, 2009; Sikorska-Wolak I., *Turystyka wiejska jako wielowymiarowe zjawisko i jako przedmiot badań naukowych*, [w:] I. Sikorska-Wolak (red.), *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa 2008; Sikora J., Wartecka-Ważyńska A., *Wybrane uwarunkowania turystyki wiejskiej*, Wyd. Nauk. Bogucki, Poznań 2013

Dostrzegamy wiele negatywnych zmian stale postępujących na terenach wiejskich, również za sprawą rozwoju turystyki, ale przede wszystkim z szeroko pojętego postępu gospodarczego. Jeśli, i słusznie, nie podoba się nam większość domów budowanych na wsi, naśladowanych swym stylem architekturę miejską, to nie możemy mimo wszystko zachęcać mieszkańców terenów wiejskich do mieszkania w chałupach, w których życie pozbawione jest wygód, lecz trzeba wskazać inne rozwiązania – odpowiadające obecnym potrzebom. Jeśli chcemy zachować tradycyjne wyroby, to należy je dostosować do obecnych potrzeb użytkowych, aby mogły rzeczywiście służyć ludziom, a nie tylko służyć jako dekoracja. Jeśli chcemy zachować zwyczaje, to trzeba znaleźć im właściwe miejsce w obecnym modelu życia. Poszukiwanie tych rozwiązań jest niesłychanie trudne. Nie ma recept generalnych. Każde będzie próbą indywidualną, wypracowaną przez różne osoby w różnych warunkach. Jednak aby takie próby były podejmowane i zostały uwieńczone sukcesem, niezbędne jest społeczne zrozumienie problemu [*Każde miejsce opowiada swoją historię*, 2001, s. 5]. Wiejska turystyka zrównoważona może stać się rozwiązaniem uniwersalnym dla prezentowanych dylematów, które bezpośrednio dotyczą mieszkańców terenów recepcyjnych i jednocześnie możliwością prezentacji wiejskiego dziedzictwa kultowego w sposób pogodzony z szeroko pojętym rozwojem cywilizacyjnym.

Nie zawsze zdajemy sobie sprawę ze stopnia, w jakim poszczególne człowiek jest związany ze swym środowiskiem, natomiast należy je szanować i rozważnie rozwijać, także w myśl idei zrównoważonego rozwoju. W kontekście prezentowanych koncepcji, które mają swoje zastosowanie także na obszarach wiejskich, powinniśmy określić, co jest istotnym elementem naszej kultury i naszego dziedzictwa narodowego, co powinno być chronione, niezależnie od niezbędnego procesu zmian także na wsi, i jak te trwałe elementy zachować w zmieniającym się świecie. Konieczna jest, ale prawidłowa, realizacja tychże niezbędnych i oczekiwanych zmian na wsi. Sukces w tej dziedzinie zależy od wielu rozmaitych czynników: społecznych, kulturowych, ekonomicznych, przyrodniczych, samorządowych, edukacyjnych, etycznych [*Każde miejsce opowiada swoją historię*, 2001, ss. 5-6]. Świadomość społeczeństwa i jego pozytywne nastawienie do proponowanych rozwiązań, jak również tworzenie szans udziału społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji i ponoszeniu za nie odpowiedzialności jest jednym z podstawowych czynników determinujących możliwości realnego zastosowania rozwiązań teoretycznych zawartych w koncepcji rozwoju zrównoważonego. Społeczność lokalna akceptująca ideę turystyki zrównoważonej czerpie z niej korzyści i tworzy podstawowy kapitał ludzki dla rozwoju obszaru recepcji turystycznej [Niezgoda 2012, s. 120]. To przecież człowiek kształtuje środowisko i przestrzeń, w której żyje. W środowisku, w którym tradycja i kultura nie stanowią wartości, trudno jest społecznościom sprostać wyzwaniom obecnych czasów [*Każde miejsce opowiada swoją historię*, 2001, s. 6].

Wiejska turystyka kulturowa w wielu regionach naszego kraju stała się bardzo ważnym elementem ich rozwoju. Nie można rozpatrywać jej jedynie w kategoriach ekonomicznych. Jej rozwój to nie tylko tworzenie nowych miejsc pracy i źródła dochodu dla mieszkańców wsi. Przynosi także środki służące ochronie lokalnego dziedzictwa kulturowego. Ponadto, powinni sobie z tego zdawać sprawę nie tylko gospodarze, mieszkańcy, ale także miejscowe władze, radni, przedsiębiorcy oraz odwiedzający tereny wiejskie turyści. Wiejska turystyka kulturowa ma szansę odgrywać wielofunkcyjną rolę w kształtowaniu życia społecznego w obrębie regionu, a także całego kraju.

Rola turystyki zgodnej z paradygmatem rozwoju zrównoważonego w procesie kształtowania świadomości kulturowej mieszkańców terenów recepcyjnych i odwiedzających te tereny turystów

Turystyka powoduje zmiany w wielu sferach życia społeczności recepcyjnych – wydaje się to być oczywiste. Wiele zależy od typu turystyki i samej społeczności odwiedzanej. Najczęściej turystyka jest postrzegana jako istotny czynnik rozwoju regionów, które posiadają uwarunkowania sprzyjające jej rozwojowi. Na poziomie lokalnym często ograniczają się do jej oddziaływania na miejscową gospodarkę [Komorowska 2003, s. 79]. Bardzo rzadko turystyka postrzegana jest przez pryzmat sytuacji mieszkańców tych regionów, których przestrzeń staje się jednocześnie przestrzenią udostępnioną „obcym”. Należałoby zatem zastanowić się nad kwestią podstawową. Czy oni się na taki „rozwój” zgadzają? Czy będzie ten „rozwój” miał wpływ na ich życie? Jeśli tak, to jaki? Czy ten „rozwój” będzie zrównoważony...?

Społeczności odwiedzane najczęściej starają się, często nieświadomie, bronić przed zmianami. Jednak istotą turystyki kulturowej, także na obszarach wiejskich, jest spotkanie z ludźmi i ich kulturą. Turysta stara się poznać i zrozumieć symbole przekazywane przez ludność miejscową, a więc doświadcza czegoś nowego, wzbogacając własną jaźń takimi przeżyciami. Dzieje się to najczęściej zgodnie z zasadą interakcjonizmu symbolicznego, o której pisał MacCannell, który twierdzi, że „wszystko inne, cała gospodarka turystyczna, przemiany zachodzące w zbiorowościach odwiedzanych są już tylko konsekwencją tego pierwszego podstawowego faktu symbolicznej interakcji” między turystami a mieszkańcami terenów recepcji turystycznej [Komorowska 2003, s. 80, za: Przeclawski 1991, 1994].

Jaka jest zatem rola turystyki na obszarach wiejskich, która będzie zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju? Czy bierze ona pod uwagę znaczenie jakie może odgrywać w procesie kształtowania świadomości kulturowej mieszkańców terenów recepcyjnych oraz odwiedzających te tereny turystów? Ma ona zapewnić kontakt z miejscową ludnością, kulturą i przyrodą w taki sposób, by uszanować system wartości gospodarzy, koszty i korzyści rozłożyć równomiernie między turystów i społeczności recepcyjne oraz dążyć do zachowania przyrody dla przyszłych pokoleń (a więc uwzględnić ekonomiczne koszty korzystania ze środowiska) [Komorowska 2003, s. 84]. Nadmiar turystów może doprowadzić do sytuacji, kiedy mieszkańcy czują się „gośćmi” na swoim terenie, co prowadzi do frustracji i w efekcie wzrostu dystansu. W przypadku turystyki wiejskiej oraz agroturystyki, kontakt bezpośredni (np. wynajmowanie kwater, wspólne przygotowanie i spożywanie posiłków) stwarza możliwość wymiany treści kulturowych nie tylko poprzez obserwację, ale również poprzez rozmowy, wymianę poglądów i powoduje, że dystans kulturowy między społecznością recepcyjną a turystami jest zauważalny. Wpływa jednocześnie na postawy wobec własnej i obcej kultury. Powstaje jednak więź, wzajemna współzależność oparta na szacunku do natury, która umożliwia realizację turystyki, zarówno jednym, jak i drugim. Przecież istota koncepcji zrównoważonego rozwoju powinna sprowadzać się nie tyle do wzrostu poziomu życia, ale do wzrostu jakości życia. Turystyka wiejska zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju powinna wpływać na poczucie tożsamości kulturowej mieszkańców „małych ojczyzn”, ich świadomość ekologiczną oraz otwierać na turystów. Ma być także okazją do poznawania nowych kultur, przełamywania barier (społecznych, religijnych lub językowych), zwiększania swobody nawiązywania stosunków interpersonalnych, zwiększania aspiracji edukacyjnych i motywacji do podnoszenia kwalifikacji i stać się również powodem do kultywowania tradycji lub wręcz odkrywania jej na nowo czy choćby ożywienia rzemiosła. Spotkanie turystów i gospodarzy może być przygodą, wspólnym uczeniem się, kształtowaniem oferty turystycznej obszarów wiejskich w oparciu o wiedzę, szacunek i zrozumienie.

Podsumowanie

Zdefiniowany w 1972 r. w deklaracji konwencji ONZ zrównoważony rozwój, znalazł swoje zastosowanie w wielu dziedzinach, takich jak: architektura, gospodarka, budownictwo, zarządzanie, przemysł, turystyka. Wagi tej koncepcji nie można nie docenić, zważywszy na fakt, że niemal wszystkie państwa świata podczas konferencji ONZ *Środowisko i Rozwój* w 1992 r. podpisały deklarację, która je zobowiązuje do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju [Dokumenty końcowe... 1998, za: Szwejcarzewski 2008, dok. elektr.]. Ponadto, zagadnienie to stało się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych.

Zastosowanie zasad zrównoważonego rozwoju w turystyce ma wychodzić naprzeciw obecnym potrzebom nie tylko turystów, ale także regionów, które ich goszczą, chroniąc i zwiększając ich przyszłe możliwości. Rozwój ten jest przewidziany jako wytyczna zarządzania wszystkimi zasobami służącymi szeroko pojętej turystyce, w taki sposób, aby ekonomiczne, społeczne, estetyczne i wypoczynkowe potrzeby mogły być zaspokajane przy jednoczesnym zachowaniu kulturalnej integralności, istoty procesów ekologicznych i biologicznej różnorodności. To bardzo trudne.

Turystyka kulturowa obszarów wiejskich staje się popularną formą wypoczynku na tych terenach. Jeżeli jej rozwój oraz oferta będą prowadzone w sposób zrównoważony istnieje nadzieja na utrzymanie wiejskich tradycji, kultury, krajobrazów itp. Turystyczny rozwój wsi powinien zakładać ochronę krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego jej mieszkańców oraz wpływać na ich rozwój osobowy.

Zrównoważony rozwój wiejskiej turystyki kulturowej wyraża się nie tylko w najczęściej wymienianych sferach: gospodarczej, społecznej i przyrodniczej. Tych wymiarów i przejawów zrównoważenia jest znacznie więcej. Wszystkie są równie istotne. Zwłaszcza, że tworzenie produktów turystycznych w oparciu o dawną kulturę ludową może prowadzić do komercjalizacji tej kultury.

Podejście zmierzające do harmonijnego rozwoju turystyki obszarów wiejskich pozwoli na ocalenie bądź ponowne zaistnienie kultury ludowej w środowisku wiejskim. Stereotypowe podejście do wartości wsi wiąże ją z ciszą, czystością środowiska naturalnego, spokojem, bliskością z naturą, folklorem, wyrobami ludowymi. Taki idylliczny model turystyki wiejskiej jest wykorzystywany w celach marketingowych i w wielu obszarach staje się markowym produktem. Należy więc w taki sposób planować rozwój wiejskiej turystyki kulturowej, aby nie przestała być nośnikiem lokalnego dziedzictwa kulturowego i nie stała się produktem kultury masowej.

Bibliografia:

- Balińska A., Sikorska-Wolak I., 2001, *Agroturystyka w Dolinie Bugu i uwarunkowania jej rozwoju*, Wyd. SGHW, Warszawa
- Basińska A., 2010, *Turystyka zgodna z paradygmatem rozwoju zrównoważonego a zdrowy styl życia*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zawodowej Turystyki i Zarządzania Studia Periegetica”, nr 4, *Dziedzictwo kulturowe. Historyczne podróżowanie i współczesne aspekty turystyki*, Poznań
- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Wyd. AWF w Poznaniu, Poznań
- Cynarski W., Słupecki J., 2011, *Treści turystyki kulturowej w obszarze badań agroturystyki i turystyki wiejskiej w świetle polskiej literatury przedmiotu*, „Turystyka Kulturowa”, nr 10
- Dąbrowska M., 1996, *Przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pod wpływem turystyki*, „Turizm”, z. 1 (6), Łódź
- Dębiewska M., Tkaczuk M., 1997, *Agroturystyka. Koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa
- Drzewiecki M., 2002, *Delimitacja turystyki wiejskiej*, [w:] *Kształtowanie produktu turystyki wiejskiej w aspekcie społecznym i środowiskowym* (materiały pokonferencyjne), Koszalińskie Stowarzyszenie Agroturystyczne, Sarbinowo

- Jędrysiak T., 2008, *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa
- Jędrysiak T., 2010, *Wiejska turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa
- Kazimierczak M., 2008, *Etyczny wymiar zrównowazenia w turystyce kulturowej ery ponowoczesnej*, [w:] M. Kazimierczak (red.), *W kręgu humanistycznej refleksji nad turystyką kulturową*, Wyd. AWF w Poznaniu, Poznań
- Kazimierczak M., 2009, *Turystyka zrównowazona synonimem turystyki zorientowanej etycznie*, Studia Periegetica, z. 3, Poznań
- Kazior B., 2008, *Zywa interpretacja dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego na przykładzie ekomuzeów*, [w:] *Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbór dobrych praktyk*, Wyd. Fundacja Fundusz Partnerstwa, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków
- Każde miejsce opowiada swoją historię, czyli jak dziedzictwo wiejskie przydatne jest dzisiaj i w przyszłości*, 2001, praca zbiorowa, Wyd. Fundacja Fundusz Współpracy, Program AGROLINIA 2000, Poznań
- Komorowska K.A., 2003, *Turystyka a społeczności lokalne – przykład tatrzański*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (13)
- Łagowska B., Michałowski K., 2007, *Wybrane elementy rozwoju turystyki wiejskiej na obszarze „Zielone Płuca Polski”*, [w:] *Agroturystyka moda czy potrzeba*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce, s. 302
- Majewski J., 1998, *Turystyka wiejska – między rozwojem a ochroną dziedzictwa*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*, Instytut Mikołaja Kopernika, Toruń
- Majewski J., Lane B., 2001, *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Wyd. Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań
- Medlik S., 1995, *Leksykon podróży, turystyki i hotelarstwa*, PWN, Warszawa, s. 209
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno
- Nieżgoda A., 2012, *Jakość życia mieszkańców – skutek czy przyczyna rozwoju turystyki zrównowazonej*, [w:] M. Kazimierczak (red.), *Jakość życia w kulturowych przestrzeniach podróżowania*, Wyd. AWF w Poznaniu, Poznań
- Nieżgoda A., 2008, *Rola różnych koncepcji i form rozwoju turystyki w dążeniu do celów rozwoju zrównowazonego*, „Turyzm”, nr 18/2
- Poczta J., 2012, *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach turystycznych*, Wyd. Nauk. Bogucki, Poznań
- Radziejewicz J., 2013, *Turystyka kulturowa realizowana na terenie obszarów wiejskich w Polsce*, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny”, Centralna Biblioteka Rolnicza im. Michała Oczapowskiego, nr 53
- Raszka B., Woźniak A., 2008, *Gospodarstwa agroturystyczne w powiecie poznańskim*, [w:] S. Bosiacki (red.), *Gospodarka turystyczna w XXI wieku. Problemy i perspektywy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej*, Wyd. AWF w Poznaniu, Poznań
- Sikora J., Wartecka-Ważyńska A., 2013, *Wybrane uwarunkowania turystyki wiejskiej*, Wyd. Nauk. Bogucki, Poznań
- Sikorska-Wolak I., 2008, *Turystyka wiejska jako wielowymiarowe zjawisko i jako przedmiot badań naukowych*, [w:] I. Sikorska-Wolak (red.), *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa
- Szwajcarzewski M., 2008, *Koncepcja zrównowazonego rozwoju w turystyce*, Wyd. Internetowe „Zielone Brygady”, www.zb.eco.pl
- Wiatrak A., 2003, *Baza agroturystyczna w Polsce i uwarunkowania jej rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie”, nr 402, Kraków
- Woźniak M., Stec A., 2008, *Środowisko przyrodnicze i kulturowe jako dobro ekonomiczne i społeczna wartość rozwoju turystyki wiejskiej na przykładzie Bieszczadów*, [w:] *Potencjał turystyczny w regionach*, Wyd. SGGW, Warszawa
- Zaręba D., 2006, *Ekoturystyka*, PWN, Warszawa
- Zaręba D., 2008, *Turystyka przyjazna dla środowiska na Zielonych Szlakach – Greenways*, [w:] *Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbór dobrych praktyk.*, Wyd. Fundacja Fundusz Partnerstwa, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków
- <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html>

Cultural tourism in rural areas consistent with the sustainable development paradigm

Key words: rural tourism, agrotourism, rural cultural tourism, sustainable tourism

Abstract

In recent years, a gradual return towards nature and culture has appeared, more specifically towards the cultural heritage. The idea of sustainable development, which was defined in the 1980's, is one of its expressions. It was also reflected in the area of cultural tourism.

The article presents considerations on the relationship between rural cultural tourism and sustainable development. Its purpose is to analyse the cohesion between the plans of rural tourism and sustainable development of cultural tourism in rural areas, as well as the role of tourism in accordance with sustainable development paradigm in the development of cultural awareness of the rural areas residents and tourists.

The predominant method is the analysis the literature on the subject matter, which is an attempt to indicate further research areas.